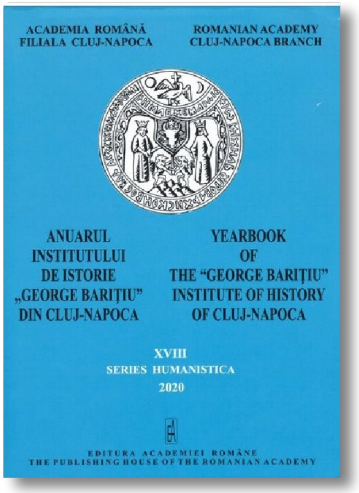

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca
Series *Humanistica*

humanistica.ro

Gânduri la o triplă aniversare (210-170-100). Influențe italiene în scrierile lui Simion Bărnuțiu

Ionuț Isac

How to cite this article:
Isac, Ionuț (2020) *Gânduri la o triplă aniversare (210-170-100). Influențe italiene în scrierile lui Simion Bărnuțiu*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 18, pp. 329–339.
DOI: 10.5281/zenodo.22964415

© 2020: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

OPINII ŞI DEZBATERI

GÂNDURI LA O TRIPLĂ ANIVERSARE (210-170-100). INFLUENȚE ITALIENE ÎN SCRIERILE LUI SIMION BĂRNUȚIU[1]

Ionuț Isac

Institutul de Istorie „George Barițiu" din Cluj-Napoca
Departamentul de Cercetări Socio-Umane

RIASSUNTO. *RIFLESSIONE IN UN TRIPLICE ANNIVERSARIO (210-170-100). INFLUSSI ITALIANI NELLE OPERE DI SIMION BĂRNUȚIU.* Nel 2018 celebriamo 210 anni dalla nascita di Simion Bărnuțiu, 170 anni dall'inizio della Revoluzione romena del 1848-1849, nella cui organizzazione e svolgimento, Bărnuțiu ha avuto un contributo decisivo e determinante; e prima di tutto, 100 anni dalla Grande Unione del 1918, il cui preludio è stato la Rivoluzione del 1848-1849. In questa successione di anniversari di eccezione, la personalità intellettuale di Bărnuțiu, ancora insufficientemente studiata e spiegata, viene svelata su molteplici piani di analisi. Uno di questi, rivelato da molto tempo dagli specialisti per essere particolarmente fertile e suggestivo, è quello delle influenze italiane, entrate organicamente negli studi e nelle ricerche dell'intellettuale transilvano su argomenti molto diversi, dalla filologia, linguistica e letteratura, alla filosofia sociale e alle scienze giuridiche, culminando con la tesi di dottorato nella giurisprudenza a Pavia il 6 giugno 1854, con il tema di Argomenti di giurisprudenza e di scienze politiche, che gli conferì il titolo di „laurea in ambo le leggi" (Dottore in diritto civile e diritto penale). Grazie al contatto diretto con la società italiana del suo tempo, al dialogo con noti studiosi (Antonio Volpi, Francesco Nardi, Pietro Monti dei Brunate ecc.), all'ampia e costante ricerca bibliografica, Bărnuțiu sviluppò profondi e fruttuosi interessi academici per lo studio dei dialetti popolari der nord Italia, dell'antichità romana e della statistica – inteso come „scienza dello stato" di tipo borghese-moderno, quest'ultima

[1] Textul de mai sus reprezintă conținutul comunicării *Gânduri la o triplă aniversare (210-170-100). Influențe italiene în scrierile lui Simion Bărnuțiu*, prezentată la Colocviul internațional Roma-Galați, România și Italia. Cultura comună a ultimilor 100 de ani. Memorie și identitate în dialogul româno-italian: spații simbolice, aspecte juridice, istorice și filosofice/ Romania e Italia. La cultura della memoria condivisa degli ultimi 100 anni. Memoria e identità nel dialogo romeno-italiano: spazi simbolici, aspetti giuridici, storici e filosofici, Universitatea „Dunărea de Jos" din Galați, Centrul de Studii Internaționale și Drepturile Omului din cadrul Institutului Transfrontalier de Studii Internaționale și Justiție Penală, Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie, Academia Română – Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu", Associazione degli Studiosi di Diritto Internazionale ed Europeo di Roma, Galați, 22-23 noiembrie 2018. Studiul de față completează registrul unor publicații anterioare ale subsemnatului despre activitatea intelectuală a lui Simion Bărnuțiu (vezi Isac, 2009, 2012).

An. Inst. de Ist. „G. Barițiu" din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom. XVIII, 2020, p. 329–339

illustrata dall'attività del professor G. Zuradelli. Lo studioso della Transilvania ha riconsiderato questi aspetti in maniera anlaitice e correlativa in rapporto alle conquiste economiche, politiche e culturali dei Principati Romeni fino ad allora, con l'intuizione della possibilità di futuro sviluppo locale e delineando uno stadio notevole dell'accoglienza delle influenze socio-culturali italiane nello spazio romeno.

Parole chiave: *Bărnuțiu, influenze italiane, filologia, filosofia sociale, scienze giuridiche*

Am aniversat în 2018, 210 ani de la nașterea lui Simion Bărnuțiu. Totodată, comemorăm 170 de ani de la începerea Revoluției române din 1848-1849, la a cărei organizare și desfășurare el a avut un aport determinant și definitoriu. Dar, în primul rând, celebrăm 100 de ani de la Marea Unire din 1918, al cărei preludiu a fost Revoluția de la 1848-1849. În această succesiune impresionantă de aniversări excepționale, personalitatea intelectuală a lui Bărnuțiu, încă insuficient studiată și explicată, ni se îmbie pe multiple planuri de analiză. Unul dintre ele – deosebit de fecund și sugestiv –, dezvăluit de mai multă vreme de către specialiști reputați, este acela al influențelor italiene, pătrunse organic în studiile și cercetările pe care intelectualul ardelean le-a întreprins pe teme foarte diverse, de la filologie, lingvistică și literatură, la filosofia socială și științele juridice, culminând cu teza de doctorat în drept susținută la Pavia, pe data de 6 iunie 1854, cu tema *Argomenti di giurisprudenza e di scienze politiche*, care i-a conferit titlul de „laurea in ambo le leggi" (doctor atât în drept civil, cât și în drept penal).

Datorită contactului direct cu realitatea societății italiene a timpului său, a dialogului cu învățați de renume (Antonio Volpi, Francesco Nardi, Pietro Monti dei Brunate ș.a.), a cercetării bibliografice ample și perseverente, Bărnuțiu a dezvoltat interese cărturărești profunde și fructuoase pentru studiul dialectelor populare nord-italiene, al antichității romane și al *statisticii* – înțeleasă ca „știință a statului" de tip burghez-modern –, ultima fiind ilustrată de activitatea profesorului G. Zuradelli. Cărturarul ardelean a regândit aceste aspecte în mod analitic-comparativ cu realizările economice, politice și culturale din Principatele Române de până atunci, intuind posibilitățile de dezvoltare viitoare autohtone și conturând peste timp o etapă remarcabilă a receptării influențelor socio-culturale italiene în spațiul românesc.

*

În viața tumultuoasă a personalităților istorice, se ivesc uneori perioade calme, pe parcursul cărora destinul lor pare a-și încetini cursul. Sunt răstimpuri în care eroii „orelor astrale" ale omenirii revin la sinele lăuntric spre a-și clarifica și îndeplini dorințele de perfecționare spirituală a ființei lor. Asemenea intervalelor lente din marile piese muzicale, care dau seama cel mai bine de geniul compozitorilor, etapele de reculegere meditativă sunt laboratoarele intime care

distilează însușirile cele mai bogate și complexe ale oamenilor de seamă, apte să netezească ascensiunea acestora spre niveluri științifice, pedagogice și culturale excepționale.

Perioada „italiană" a vieții și activității lui Simion Bărnuțiu, cu detaliile ei numeroase, bogate și fecunde pentru cultura transilvăneană și românească în genere, este una încă insuficient explorată de exegeții săi. Ar fi fost o etapă de binemeritată și cvasi-completă liniște meditativ-spirituală pentru liderul Revoluției de la 1848-1849 și emulii săi (Alexandru Papiu-Ilarian și Iosif Hodoș), dacă n-ar fi existat multiplele privațiuni de ordin material-empiric, precum și binecunoscutele probleme de sănătate ale lui Bărnuțiu. El a nutrit un ideal de viață studioasă întâlnit în toate locurile și timpurile, însă marcat de imperativele cultural-politice ale vremurilor în care a trăit și filtrat prin caracteristicile personalității sale.

Cercetătorul vieții intelectuale pe care a trăit-o fiul cantorului din Bocșa Română rămâne surprins și impresionat de consecvența cu care „Bătrânul" – cum avea să fie el poreclit de mai tinerii săi colegi români studioși în Italia – a transpus în practică idealul desăvârșirii prin învățătură cât mai înaltă și completă. Împrejurări concrete îl obligaseră la aceasta: îndepărtarea din învățământul liceal de la Blaj (unde activase în anii 1829-1846) l-a făcut să se înscrie la Academia săsească de Drept din Sibiu (1846-1848), pentru ca, după încheierea Revoluției, să depună efortul continuării studiilor la Facultatea de Științe Juridice din Viena (1851-1852). Încercările lui Bărnuțiu de a-și finaliza studiile rămăseseră până atunci, din diverse motive, fără succes. În fine, în octombrie 1852, el pleacă în Italia, unde se înscrie ca student la Facultatea de Drept a Universității din Pavia (8 noiembrie 1852). Biografii și exegeții săi și-au pus, pe bună dreptate, întrebarea: de ce a preferat savantul transilvănean un orășel din Lombardia (multora necunoscut), celebrei capitale a Imperiului Austriac?

Printre motivele importante ale acestei alegeri se menționează admirația pentru meleagurile italiene pe unde colindaseră corifeii Școlii Ardelene, în frunte cu Petru Maior; de asemenea, este de reținut aversiunea pe care o nutrea față de atmosfera politică din Viena, unde era urmărit îndeaproape de poliția austriacă. O importanță deloc neglijabilă o aveau recomandările medicale pentru o climă mai blândă, care să-i menajeze problemele de sănătate (pneumologice, reumatologice ș.a.), ceea ce Bărnuțiu căutase zadarnic în preajma Vienei. La toate acestea se adaugă nuanțe optative mai personale, cum ar fi speranța de a obține, în urma studiilor încununate de succes în Italia (cu titlul de doctor în științe juridice), a unui post de profesor la noua Facultate Juridică-Filosofică din Transilvania, pentru care fruntașii revoluționari depuneau diligențe la împărat încă din anul 1850; era la mijloc, apoi, marea dificultate a promovării examenelor în limba germană, la Viena, în comparație cu ușurința învățării și limbii italiene, mai ales într-un centru universitar mai modest, lipsit de activitate revoluționară notorie, unde supravegherea poliției putea fi mai puțin aspră. Or,

> Bărnuțiu avea tot interesul să rămână între granițele Monarhiei, trebuind deci să aleagă între Pavia, Milano sau Padova (cele trei universități din Italia austriacă de atunci). Și, în dorința lui de a trece cât mai neobservat, s-a dus la Pavia, unde n-avea să se teamă că autoritățile polițienești austriece îl vor ține prea din scurt. (Marcu, 1935, p. 9)

Cât de mult s-a înșelat „Bătrânul" cu alegerea făcută e greu de apreciat. Pe de o parte, Pavia era un vechi centru revoluționar, clocotind de resentimente și planuri anti-austriece, care tânjea la unirea cu Piemontul vecin. Pe de altă parte, clima de acolo era mai aspră decât la Viena, deci cu atât mai puțin favorabilă sănătății lui Bărnuțiu. Colegilor săi mai tineri aflați la studii în Padova le surâdea perspectiva practicării avocaturii, odată ce ar fi obținut diploma de doctor în drept.

Pe durata şederii în Italia, Bărnuțiu s-a dedicat studiului ştiinţei dreptului şi limbii italiene (dialectelor), inaugurând cercetările de dialectologie comparată la români. Credea că tema identității sau analogiei limbii române cu cea italiană este cunoscută, însă nu și epuizată, fiindcă nimeni nu a învăţat toate aceste dialecte. O cercetare comparativă exhaustivă a acestora rămâne o misiune a viitorului, aprecia el. Bărnuțiu a avut o contribuție excepțională la promovarea școlii filologice transilvănene din vremea lui Cipariu în direcția filologiei și dialectologiei italiene (Marcu, 1935, p. 109). Dintre savanții italieni pe care i-a cultivat îi menționăm pe „rectorul magnific" de la Pavia, Antonio Volpi, pe eruditul Francesco Nardi, profesor la Universitatea din Padova, și, cu o mențiune specială, pe filologul Pietro Monti dei Brunate, renumit specialist în dialectologia italiană. Pe abatele Monti, Bărnuțiu îl va căuta personal în luna februarie a anului 1853, atunci când Universitatea din Pavia era închisă. Cunoscător erudit al literaturii spaniole, cercetător comparatist al limbilor română și italiană, renumit dialectolog, „[...] filologul italian considera daco-româna un dialect italian, de care nu se putea dispensa nimeni, când era vorba să studieze comparativ dialectele italice" (Marcu, 1935, p. 70).

Aflat la Pavia, Bărnuțiu scrie numeroase articole şi studii pe teme foarte diverse, dintre care puține vor fi publicate (de pildă, el trimite la Viena, lui Ioan Maiorescu, și la Blaj, lui Timotei Cipariu, studiile asupra dialectelor italiene populare, pe care le considera a fi sursele genezei limbii române). De asemenea, realizează o vastă documentare din sursele reprezentative şi substanţiale ale epocii – lucrările lui Giuseppe Banfi (*Vocabulario milanese-italiano*, ed. a II-a, Milano, 1852), Carlo Gambini (*Vocabulario pavese-italiano ed italiano-pavese*, Pavia, 1850) şi Bernardino Biondelli (*Saggio sui dialetti gallo-italici*, Milano, 1853). I-au stat în atenție și autori secundari, precum Lanzi, Vermiglioli, Muratori, Cittadini ș.a. „Cel care la 1842 punea limba deasupra tuturor însemnelor unei națiuni, descoperă acum voluptatea cunoașterii unui proces care i se pare a fi actul de naștere al limbii române", scrie I. Chindriș (Chindriș, 1998/1999, p. 28). Bărnuțiu considera că studiul procesului genezei limbii române trebuie să înceapă cu analiza comparativă a dialectelor italiene, într-o abordare sinoptică, scop în care el exemplifică cu diverse cuvinte și fraze în versiunile a zeci de dialecte italiene (insistând pe comparația dintre dialectele milanez, pavez, toscan), respectiv în limba română din Transilvania vremii sale.

În primul *Studiu…*, Bărnuțiu scrie:

> Până acum, precum știm, susțineau învățații că dialectele italice și limbile romanice se trag de la mama latină. Acum au aflat că latina e numai sora acestor limbi și că se trag toate de la altă mamă, mai bătrână, care a o afla hic labor, hoc *opus est!* [*este nevoie de muncă*]. (Chindriș, 1998/1999, p. 159)

Ipoteza sa, apărută în urma studierii cărții lui Giuseppe Micali, *L'Italia avanti il dominio dei romani*, este favorabilă limbii etrusce:

> Ai noștri [specialiști – n. ns. I.I.] încă au fost până acum de părere că limba noastră se derivă de la cea latină. Acum vor trebui a urma italienilor și a studia dialectele, dimpreună cu celelalte subsidii, ca să știm și noi, cum zice d. Biondelli de italieni, de unde se trag limba și națiunea noastră (Chindriș, 1998/1999, p. 160).

Concluzia sa este că atât alfabetul grec (ulterior cel chirilic), cât și cel latin sunt etrusce la origine, iar românii au moștenit scrierea de la etrusci. Cu haz, el scrie că „istoria despre floacele lui Chirilă nu are niciun temei […] Eu cred că românii n-au învățat a scrie de la Chirilă, nici cu litere grecești, nici cu latine. Secolii viitori vor lumina poate lucrul mai bine cu documente" (Chindriș, 1998/1999, p. 167). Concluzia sa (provizorie) era aceea că, așa cum din etruscă și latina vulgară s-a ajuns la dialectul toscan, din traco-dacă și aceeași latină vulgară s-a ajuns la limba română vorbită (utilizată) în spațiul carpato-dunărean.

Bărnuțiu nutrea speranța că asemenea cercetări vor tranșa, printre altele, problema spinoasă a ortografiei unitare a limbii române, a cărei soluție ar fi facilitat conexiunile lingvistice și culturale cu celelalte popoare europene. Aici apare una dintre marile sale intuiții anticipative. Astfel, în viziunea lui, soluția nu putea veni decât din partea unei „societăți de învățați" care să stabilească normele ortografice generale obligatoriu de respectat – societate alcătuită din T. Cipariu, A. T. Laurian și I. Maiorescu. Nu peste mult timp, această asociație avea să ia ființă în forma Societății Academice Române, precursoare a viitoarei Academii Române.

În cel de al doilea *Studiu…*, autorul își manifestă regretul privind lipsa de preocupări ale învățaților din Transilvania pentru cercetarea dialectelor italiene:

> Păcat că nu s-au deșteptat ai noștri mai demult la studiul dialectelor italiene. Călugării din Blaj tipăriseră o gramatică italiană în secolul trecut [sec. al XVIII-lea – n.ns. I.I.] [...] Însă fiind alungați, întreprinderea se împiedică [...] Au fost un augur ferice pentru limba noastră că au învățat în Roma călugării din Blaj, că se cunoaște în operele lui Clain, Șincai și Maior câtă influență are studiul limbii italiene în cultura limbii noastre. Dar să fie adus la studiul limbii celei strălucite a Italiei și studiul dialectelor, fără îndoială se putea ajuta mai mult și limba lor ar fi și mai curată și mai copioasă, fiindcă dialectele în multe se apropie mai tare de a noastră, decât cea vulgară italiană. (Chindriș, 1998/1999, p. 180)

Regretul pentru neajunsurile trecutului lasă însă imediat locul cuvenit efortului spre îndatoririle prezentului, cu întrezărirea rezultatelor viitoare:

> Un postulat se impunea tot mai categoric pentru Bărnuțiu, ca și pentru filologii italieni: studierea reciprocă a celor două graiuri, deplângându-se chiar că această convingere și-a făcut drum în conștiințe prea târziu, cu toată străduința latiniștilor români din sec. XVIII, cu studiile desăvârșite la Roma. (Marcu, 1935, p. 77)

Desigur, în această ordine de idei, nu trebuie omisă poezia populară italiană, care oferă numeroase și elocvente asemănări cu limba română, neidentificabile în limba cultă, așa cum observa Bărnuțiu însuși. La acest capitol, savantul român a oferit o mare și plăcută surpriză posterității cu o altă anticipare de excepție – aceea a apariției prezenței eminesciene în cultura națională. Sub influența lui Dante, apreciind că poezia românească se află încă la începuturile ei, Bărnuțiu preia schema simbolică a alegoriei primejdiilor din primul cânt al *Infernului*, în *Divina Comedie*. Ca atare, poeții români sunt împiedicați să ajungă pe culmile creației lirice, când de o panteră, când de un leu sau de o lupoaică. Dar, spune el, atunci când un maestru pe măsura acestuia va răsări pe cerul Daciei (precum a fost Virgiliu pentru Dante), poeții români vor cânta virtuțile eroilor naționali, iar poporul le va eterniza memoria. Ne aflăm aici în fața unei viziuni mitologic-romantice, care însă a fost adeverită specific! „S-a spus adeseori că Eminescu și poezia sa au apărut din solul fecundat de cugetul și simțirea generației pașoptiste. Bărnuțiu confirmă strălucit acest lucru. Dacă există în scrisul românesc un cuvânt prevestitor al apariției *Luceafărului*, acest cuvânt este al lui Bărnuțiu" (Chindriș, 1998/1999, p. 30).

Prin corespondența densă întreținută cu Papiu Ilarian și Iosif Hodoș, Bărnuțiu își manifesta predilecția pentru filologie și dialectologie, expediindu-le celor doi emuli numeroase scrisori cu informații despre termeni și texte analizate sau de analizat, lucrări de specialitate, titluri de cărți și nume de specialiști (profesori) etc.

> Simion Bărnuțiu este cel dintâi român care ia contact direct cu materia vie a dialectelor italiene, la fața locului, prin cărți și legătură vie. Italienismul său depășește stadiul romantic al lui Heliade Rădulescu, prin rigoare și abordare cu accente pozitiviste [...] Călătoria făcută de Maiorescu în 1857 la românii din Istria, rezultatele științifice constituie actul de naștere al dialectologiei românești. În felul arătat, acest debut rămâne tributar interesului lui Bărnuțiu pentru dialectele Italiei, care a atins cota maximă în 1853. (Chindriș, 1998/1999, p. 28, 29)

Pentru a se evita însă o receptare necritică a întregii probleme, merită menționat episodul dialogului dintre Bărnuțiu și Biondelli, desfășurat după consumarea formalităților susținerii doctoratului „Bătrânului", la Pavia. Biondelli avea o poziție mai realistă, moderată, chiar sceptică, în ce privește identificarea limbii române cu limba latină vulgară:

> Căci Biondelli, cu o rară intuiție istorică și filologică pentru acele vremuri, susținea principiul imposibilității de-a anula o nație și un grai printr-o cucerire, mai ales sporadică, precum fusese cea romană în Dacia. De aceea îl sfătuia pe Bărnuțiu să continue cercetările sale în legătură cu originea

> limbii vorbite la poalele Carpaților, folosind textele scrise, dar și limba vie a poporului, spre a afla, după eliminarea străinismelor recente, forme vechi «dace» [...]. (Marcu, 1935, p. 122-123)

Învățatul italian credea că importanța adevărului istoric trebuie să primeze faţă de o ipoteză particulară, cum ar fi, de pildă, aceea ca românii sunt latini puri; mai curând, ei ar putea fi daci latinizați. De aici, scrie Marcu,

> [...] trebuie să reținem, desigur, pentru istoria filologiei românești, rara intuiție a eruditului italian, în ce privește criteriul de apreciere a problemei fundamentale în legătură cu originile daco-românei, pe care Bărnuțiu va continua să le caute într-un paralelism mai de suprafață, între graiul poporului său și dialectele italice. (Marcu, 1935, p. 123)

În afara cercetărilor de etruscologie, Bărnuțiu întreprinde demersuri privind poezia italiană clasică şi romantică (Dante Alighieri, *Divina comedia*; Torquato Tasso, *Orlando furioso*; Alessandro Manzoni, *I promessi sposi*; Ugo Foscolo, *Le ultime lettere di Jacopo Ortis* ş.a.). Un loc deosebit de important îl ocupă, în cercetările sale de profil, poezia populară italiană medievală. În pofida precarității stării sale de sănătate și a incertitudinilor programului de studii, el a întreprins anchete orale privind studiile de dialectologie italiană comparată: „Bolnav, așadar, necăjit cu nesiguranța de la universitate, Bătrânul nu pierdea totuși vremea, ci se deda tot mai mult studiilor de dialectologie comparată, îndemnând să-i urmeze exemplul cei din Padova” (Marcu, 1935, p. 48). De pildă, Bărnuțiu își îndruma colegii români din Padova cum să polemizeze cu savantul Carlo Cattaneo pe tema studiului acestuia *Del nesso fra la lingua valaca e l'italiana*, mai precis, față de pretențiile acestuia că, pe de o parte, românii nu au o literatură propriu-zisă, ci numai opere gramaticale (obiecție admisă), iar pe de altă parte, că nu există o literatură națională românească (obiecție respinsă), întrucât autori precum Gr. Alexandrescu, C. Bolliac ori A. Mureșanu erau poeți, nu filologi. Argumentele lor vizează, printre altele, relevanța studiului limbii române pentru înțelegerea problemelor filologice italiene; continuitatea, persistența elementului latin în Dacia; faptul că limba italiană și daco-româna sunt cele mai vechi graiuri romanice; vicisitudinile istoriei și așezării geografice ale românilor (de ex. îndepărtarea de Biserica Romei), care au influențat negativ cultura autohtonă. Dar, după cum credeau ei, „Salvarea va veni însă de la unitatea sufletească, de nimic întreruptă ori compromisă de-a lungul veacurilor, a tuturor românilor, oricare ar fi stăpânirile vremelnice care-i subjugă” (Marcu, 1935, p. 58).

Aflat în Italia, Bărnuțiu a aprofundat și studiul antichității latine – concretizat în articole precum *Educațiunea și cultura romanilor*, *De îngropațiunea romanilor*, *Războaiele punice* – şi al *statisticii* (înţeleasă în epocă drept „ştiinţa statului”). Interesul său față de statistică se concretizează în articolul *Observaţiuni statistice despre cultivaţiunea pământurilor Europei*, apărut ca foileton în „Foaie pentru minte, inimă și literatură” (1853). Știința „statisticii” era un domeniu nou de cunoaștere pentru

studioșii români, menit să cultive masele populare în spiritul progresului („case mai bune", „haine mai bune", „mâncare mai bună" – scrie Bărnuțiu – și, evident, o viață mai bună). În timp ce la Cluj, Sibiu sau Viena profesorii predau știința statului de tip feudal, în Italia lucrările de statistică (mai ales aceea a lui Giuseppe Zuradelli, *Saggio di una teoria della scienza statistica,* Milano, 1823) au ca model statul burghezo-liberal, cu rădăcini în lucrările lui Machiavelli. O altă lucrare notabilă, care a stat în atenția „studioșilor" români din Italia (i.e. Bărnuțiu, Hodoș și Papiu-Ilarian), a fost cartea lui Francesco Nardi, *Elementi di statistica europea* (Padova, 1851). *Observaţiunile statistice...* reprezintă meditațiile lui Bărnuțiu asupra a ceea ce astăzi se numește economie mondială, urmărită în contextul conexiunilor reciproce dintre state/țări, concretizate în tablouri sinoptice ale activităților economice ale națiunilor, cu reliefarea specificului lor, a elementelor asemănătoare și neasemănătoare, precum și a interdependențelor reciproce (agricultură, creșterea vitelor, extracția și prelucrarea minereurilor, industrie, comerț, sistemele bancare și de asigurări ș.a.).

Ca şi în cursurile de filosofie (vezi S. Bărnuțiu, 2002, 2004, 2010, 2014), Bărnuțiu depășește prin reflecțiile proprii cadrul strict de inspirație al originalului italian, particularizându-și observațiile pentru situația din Transilvania, Moldova și Țara Românească. De pildă, el subliniază importanța metodei de lucru intensive în agricultură: „[...] progresele cele noi ale agriculturii nu provin de la numărul mare al indivizilor care se ocupă cu lucrul câmpului, ci de la înțelepciunea oamenilor și de la metodele cele bune care s-au introdus în cultivarea ţarinelor [...]"(Chindriș, 1998/1999, p. 203); pledează pentru înființarea școlilor tehnice, de meserii, a învățământului profesional necesar formării specialiștilor, fiind ironic la adresa școlii medievale și înfierând impostura:

> Școala e datoare a-l învăța pe om și cum să trăiască în lumea asta mai fericit decât până acum, de unde apoi iar de sine urmează cât de puțin are a se bucura poporul când își vede școlile (adică pe unde sunt) sub direcțiunea unor *obscuranți ambițioși*, care-i tot cântă numai de pedepsele iadului, iar de pedepsele pauperismului nu se gândesc cum să-l ferească" (Chindriș, 1998/1999, p. 205);

evidențiază progresele economice ale mașinismului în Europa și îndeamnă la introducerea mașinilor industriale în Transilvania. Din punctul de vedere al considerațiilor anterioare, următoarea afirmație a lui Al. Marcu trebuie înțeleasă nuanțat:

> Bărnuțiu, după un an de ședere în Italia, era mai dispus ca niciodată să împărtășească cititorilor din Transilvania cât mai mult din știința sa, sub formă de articole, simple compilații sau adaptări de prin revistele și cărțile ce găsea la îndemână în Italia, în cele mai variate domenii (Marcu, 1935, p. 103),

întrucât există unele controverse asupra acestor articole (în speță, dacă ele sunt traduceri, compilații sau originale ale autorului) – pe chestiuni care pot fi tranșate printr-o analiză punctuală a fiecăruia dintre ele.

În vederea obţinerii doctoratului în drept, Bărnuțiu a susţinut examene din statistică, drept natural şi drept penal (membrii comisiei au fost profesorii Giuseppe Zuradelli – decanul facultății și profesor de statistică, Pietro Barinetti și Antonio Volpi). La 6 iunie 1854 și-a susţinut teza de doctorat în drept la Universitatea din Pavia, cu titlul: *Argomenti di giurisprudenza e di scienze politiche*. Devine doctor în drept civil şi penal („laurea in ambo le leggi"), avându-i ca profesori pe Pietro Barinetti (dreptul civil și dreptul penal), Francesco Beccali (dreptul roman), Leonardo Gennari (procedura civilă și notariatul) și Antonio Volpi (dreptul comercial, maritim și financiar).

*

Imediat după examene, Bărnuțiu părăseşte Italia: „Chiar a doua zi, miercuri, 7 iunie 1854, se pornea și el spre Viena, cu o ladă de cărți italiene, cu multă experiență filologică în formă de însemnări și manuscrise, dar, mai ales, cu diploma care să-i deschidă calea învățământului academic", scrie Al. Marcu (1935, p. 122). Revine la Viena (13 iunie 1854), prin Milano, Verona și Brescia. I se oferă mai întâi un post de traducător în limba română al legilor imperiale, iar apoi catedra de filosofie de la Academia Mihăileană din Iași. Pe data de 29 septembrie acceptă ultima ofertă, sosind la Iași prin Cracovia și Lemberg, de Crăciunul lui 1854. Își începe activitatea în capitala Moldovei în ianuarie 1855, la Colegiul Academic. Acolo, prestigiul său profesoral a avut o faimă legendară, după cum ne relatează George Sion, George Panu și Alexandru Barbu-Brandia.

Iată, de exemplu, ce scrie G. Panu, rememorându-și anii de școală:

> Jucându-mă prin curtea externatului, vedeam pe la orele două pe un bătrân slab, cu o figură blândă, cu un aer foarte modest, în spate cu o pelerină cenușie, furișându-se printre elevi și intrând în cancelarie. Noi, când îl vedeam, suspendam jocurile, rămâneam aproape neclintiți și-l urmăream cu ochii până când dispărea. Vreun nou venit întreba: «– Cine este aista, măi?» / «– Cum, nu-l cunoști? Aista e Bărnuțiu, cel mai învățat om, care știe toate tainele lumei...». Aveam un fel de respect religios noi, elevii cei mici, pentru dânsul, respect pe care desigur îl căpătasem prin tot felul de istorisiri extraordinare ce ajunseseră până la noi despre acest mare învățat, atât prin Transilvania, cât și de la noi din țară [Moldova – n. ns. I.I.] [...] Lucru însă extraordinar este că Simion Bărnuțiu avea o influență așa de irezistibilă asupra studenților și elevilor lui, încât îi hipnotizase, le inculcase în cap fanatismul ideilor lui, vorbeau ca dânsul, se îmbrăcau ca dânsul, mergeau ca dânsul, nici nu mai încape îndoială că gândeau ca dânsul [...] Trebuie să te duci cu mintea în timpurile vechi până la Socrate sau la filosofii stoici, cum a fost Epictet, sau la Isus Christos, pentru ca să întâlnești un devotament așa nemărginit și necondiționat al învățăceilor pentru învățător – căci în limbajul lui Bărnuțiu nu există cuvântul de elev sau student, ci acela de învățăcel. (Panu, 1998, p. 15-16)

Apreciind cu precauție caracterul oarecum romanțat al relatării, nu putem, totodată, să nu ne înclinăm în fața adevărului, care ne obligă să recunoaștem în Bărnuțiu pe unul dintre marii învățați și dascăli ai neamului românesc.

Personalitatea lui Bărnuțiu ca profesor de drept a fost una de vârf. Sub influența culturii italiene, realizând o sinteză între raționalismul iluminist și istorismul romantic, învățatul ardelean a marcat, în opinia lui G. Em. Marica (1977, p. 204), o culme a gândirii juridice ca factor regulator al vieții sociale. În viziunea lui, dreptul prevalează asupra politicului. Preeminența acordată dreptului, științelor juridice în general, față de toate celelalte științe umaniste, reiese pregnant din discursul ținut de Bărnuțiu la deschiderea Facultății de Drept a Universității din Iași (24 februarie/7 martie 1856), atunci când a argumentat în favoarea acesteia, atât prin amploarea și adâncimea științei dreptului, cât și prin folosul său practic. Chiar dacă toate artele şi ştiinţele sunt folositoare, ele nu vor putea fi utile decât atunci când vor fi aplicate pentru a servi scopurilor naţiunii, care are nevoie de o „politică sănătoasă", întemeiată pe jurisprudență. Corelativ, el a considerat şi contribuţiile specifice ale diferitelor discipline (filosofia, psihologia, geografia, istoria) la justa alcătuire şi consolidarea ştiinţei dreptului, evidenţiind totodată importanţa ştiinţei juridice pentru economia politică, arta militară şi educaţie. A incriminat perfidia juriştilor, politicienilor şi funcţionarilor care s-au desolidarizat de naţiunea din care făceau parte, compromiţând ştiinţa dreptului şi principiile de drept.

Influența limbii și culturii italiene asupra personalității lui Bărnuțiu a fost una excepțională. Adept al căii de mijloc situate între curentul latinist moderat al lui Cipariu și cel italienizant al lui Heliade-Rădulescu, Bărnuțiu era favorabil principiului dezvoltării limbii române prin armonizarea ei cu limba italiană (pe plan ortografic, sintactic și fonetic), inclusiv – și mai ales – în registrul culturii superioare, cu adoptarea neologismelor și a terminologiei științifice din limba italiană. Vocabularul latinizant și italienizant se întâlnește, în variate grade și forme, în toate scrierile învățatului ardelean, de la cursurile de drept predate la Iași, la cele de pedagogie, psihologie și filosofie (ultimele, rămase inedite timp de cca. 150-160 ani). Referințele sale îi cuprind (în pedagogie și drept public), alături de mulți alții, pe Dante, Petrarca, Boccaccio, Pico della Mirandola, Galileo Galilei, Guicciardini, Machiavelli, Vico, Lampredi, Sismondi, Galliani ș.a. El credea că fiecare român mai cultivat ar trebui să învețe italiana, ca limbă cultă, fără a desconsidera totuși rolul firesc, de comunicare curentă, al limbii române. Oarecum surprinzătoare sunt vederile sale în sensul dezvoltării industriei și meșteșugurilor, unde preconizează (surprinzător) întemeierea de colonii străine în Principate (în primul rând italiene, dar și franceze ori spaniole), și este mai ales opțiunea sa pentru întrebuințarea

limbii italiene ca limbă de comunicare instituțională (parlamentară) între „națiuni" (români, maghiari, sași), în eventualitatea unei federalizări a Transilvaniei.

*

Alături de cultura clasică, greco-latină, cultura italiană medievală şi mai cu seamă cea modernă par să se fi potrivit cel mai bine, nu numai intelectului, dar mai ales temperamentului învățatului ardelean. Practic, ele s-au relaționat într-un mod complementar, alcătuind aliajul ascuns al spiritului bărnuțian, pe care eroul intelectual l-a purtat cu sine peste tot – la Blaj și la Viena, la Pavia și la Iași –, crescându-l cu efortul sufletului său uriaș, asemenea unui tezaur de preț căruia i se adaugă mereu noi și noi carate valorice. Dacă șirul amintirilor contemporanilor săi ne aduce în prim-plan omul modest la vorbă și la port, retras, aproape sfios, resemnat cu lipsurile materiale și deprins cu privațiunile de tot felul, din lectura manuscriselor sale științifice, juridice, filosofice, jurnalistice etc., posteritatea desprinde imaginea unui Bărnuțiu monumental, care impresionează prin amplitudinea viziunii despre lume și viață, îmbibată de cultură, erudiție, umanism. Dedicat întru totul destinului națiunii sale, dar pe deplin deschis spiritului european, dascălul din Bocșa Sălajului ne fascinează cu îndemnul profetic, adresat în egală măsură contemporanilor săi și posterității, în sensul că omul nu trebuie să fie doar cetățean al patriei sale, ci și al întregii lumi civilizate.

BIBLIOGRAFIE

Bărnuțiu, S. (2002). *Istoria filosofiei*, vol. II. (I. Chindriș, I. Isac, M.–T. Racoviţan, editori). București: Editura România Press.

Bărnuțiu, S. (2004). *Filosofia după W.T. Krug* (I. Chindriș, I. Isac, editori). Cluj-Napoca: Editura Napoca Star.

Bărnuțiu, S. (2010). *Ştiinţa dreptului* (I. Isac, Fl. Nuțiu, A. Varga, editori). Târgu-Mureș: Editura „Ardealul".

Bărnuțiu, S. (2014). *Metafizica* (E. S. Cucerzan, I. – C. Isac, editori). Cluj-Napoca: Editura „Casa Cărţii de Ştiinţă".

Chindriș, I. (1998/1999). *Simion Bărnuțiu – Suveranitate națională și integrare europeană. O hermeneutică de texte*. Cluj-Napoca: Imprimeria „Ardealul".

Isac, I. (2009). Simion Bărnuţiu şi filosofia (I). *Anuarul Institutului de Istorie „George Bariţiu" din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom VII*, 223-232.

Isac, I. (2012). Simion Bărnuţiu şi filosofia (II). *Anuarul Institutului de Istorie „George Bariţiu" din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom X*, 2012, 147-159.

Marcu, Al. (1935). *Simion Bărnuțiu, Al. Papiu Ilarian și Iosif Hodoș la studii în Italia – cu documente inedite*. București: „Monitorul Oficial" și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională.

Marica, George, Em. (1977). *Studii de istoria şi sociologia culturii române ardelene din secolul al XIX-lea*, vol. I. Cluj-Napoca: Editura Dacia.

Panu, G. (1998). *Amintiri de la „Junimea" din Iași*. București, Editura Minerva.